

ЧАСОПИС СІЧОВИХ СТРІЛЬЦІВ: ПРОСКУРІВ, СТАРОКОСТЯНТИНІВ, ДУНАЇВЦІ...

У статті йдеться про видання у 1919 р. газети «Стрілецька думка» – органу корпусу Українських січових стрільців. Акцент зроблено на аналізі часописів, що друкувались у Проскурові, Старокостянтинові, Дунаївцях. Проведено аналіз видання, розкрито тематику та зміст публікації названого часопису.

Ключові слова: Українська Народна Республіка, Січові стрільці, преса, часопис, «Стрілецька думка».

Під час будь-якої війни важливою складовою успіху на фронті стає забезпечення бійців оперативною та правдивою інформацією, передусім, через традиційні засоби – газети. Так відбувається й зараз, так було й в роки, коли Україна виборювала у 1917-21 рр. свою незалежність. Згадаємо одну із військових газет тих років, історія якої пов'язана з містом Проскуровом.

Українські січові стрільці – військове формування, що виникло у 1914 р. на Галичині, а з часом, після ряду реорганізацій, стало найдієвішим українським військовим підрозділом Української Народної Республіки (УНР). Історія січовиків доволі відома, але у деяких питаннях діяльності Січових стрільців залишається ще чимало малодосліджених аспектів. Серед них – видавнича діяльність січовиків, адже, серед чисельних періодичних видань, що побачили світ у роки Української революції 1917-1921 років, надзвичайну цікавість становить часопис «Стрілецька думка» – орган Корпусу Січових стрільців.

Ця газета почала видаватись навесні 1919 р. у доволі скрутний час для УНР та її регулярної армії. Як відомо, взимку 1919 р. під натиском більшовиків українським військам довелося залишити Київ. Остання військова частина Січових стрільців вийшла з Києва вранці 5 лютого 1919 р. Як місце для відпочинку і реорганізації січовикам було визначено район Старокостянтинова – Проскурова. Протягом трьох напружених тижнів реорганізації було сформовано із залишків частин січовиків Корпус Січових стрільців. З метою організації запасних частин і для вишколу мобілізованих новобранців у березні 1919 р. в Крем'янці було створено Кіш Січових стрільців, який у липні перенесли до Старокостянтинова. Під проводом полковника Івана Чмоли Кіш розгорнув вишкільну працю в усіх підрозділах січовиків (крім кінноти) та місцем функціонування старшинської

і підстаршинської шкіл Січових стрільців. Кіш став також ідейним центром січовиків – при ньому було організовано Пресову Квартиру Січових стрільців, яка одразу почала видавати газету «Стрілецька думка» – офіційний орган Корпусу Січових стрільців та виразник стрілецької ідеології й визвольно-політичної думки [1, с.209; 2, с.553-554; 5, с. 525-526].

Часопис видавався до кінця листопада 1919 р. Усього побачило світ понад 60 номерів, які друкувались у тих місцях, де перебувала Пресова Квартира Січових стрільців – Старокостянтинів, Проскурів, Дунаївці, Кривин (станція та село поблизу Шепетівки), Здолбунів (станція та місто біля Рівного). Тираж різних чисел був різний – від кількох сотен примірників до 6 тисяч.

До наших днів відомо близько двох десятків номерів часопису. Великий масив газети нині зберігається у краєзнавчому відділі Вінницької обласної бібліотеки ім. Тімірязєва, де газетна підшивка включає №№ 43–56 (вересень – жовтень 1919 р., відсутній лише №49). Є окремі примірники у бібліотеці Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, зокрема – три числа цієї газети: №№26, 35, 40 (липень – серпень 1919 р.).

Перегорнувши названі номери «Стрілецької думки», передусім звертаєш увагу на своєрідний епіграф на першій сторінці часопису – слова із відомого стрілецького гімну «Червона калина», – «А ми тую червону калину підніmemo»... [6-18].

Привертає увагу й те, що незмінним редактором був хорунжий Степан Рудик – постать досить відома. Народився у 1890 р. в Тисмениці (сучасна Івано-Франківська обл.), воював у лавах Української Галицької Армії проти червоних та білих окупантів. Після поразки національно-визвольних змагань займався громадсько-політичною діяльністю. У 1923-1931 рр. редагував у Львові літературно-політичний місячник «Культура». Деякий час С. Рудик входив до Комуністичної партії Західної України, але через розбіжності в ідеології був з неї у 1927 році виключений. Заарештований більшовиками у 1939 р., загинув у катівнях ГУЛАГу [3, с.2629]. Влітку-восени 1919 р., коли Корпус УСС перебував на Поділлі та Волині, саме С. Рудик вдалося налагодити регулярне видання «Стрілецької думки». Це відзначив в одній із своїх публікацій у вересні 1919 р. полковник Є. Коновалець, який серед іншого згадав: «Довгі місяці ніхто не бачить часопису. Коли раз попав між них часопис, виданий ще в червні, то стрільці мало не побилися над ним. Коли так даліше буде, то ми підемо з крісами в запілля і розженемо всі редакції та пресові кватири, котрі друкують часописи тільки для кошів і для міста» [10].

Всі червневі та липневі номери видавались у Проскурові. Виняток лише №№32-35 від 22-25 липня 1919 р., які був віддруковані у містечку Дунаївці в друкарні С. Лехтмана [7-8]. Наклад виданих у Проскурові ча-

сописів складав 4-6 тис. примірників, з яких 1,5 тис. йшло для корпусу Січових стрільців, а інші у вільний продаж. Редакція у Проскуріві містилася по вулиці Старобульварній у будинку №18 [6]. Цей старовинний будинок зберігся до наших днів і добре відомий хмельничанам – тут нині міститься відділ роботи із зверненнями громадян (вул. Гагаріна, 18). Чим не гарне місце для пам'ятної дошки?

Після Проскурова, редакція переїхала до Старокостянтинова, де розмістилася Пресова Квартира Січових стрільців. Тираж часопису був зменшений, але періодичність збереглася. Так, №48 від 24 вересня 1919 р. вийшло тиражем 600 примірників, з яких не всі пішли у вільний доступ, адже політвідділ при штабі Корпусу Січових стрільців повинен був розіслати по частинам потрібну кількість [14]. У Старокостянтинові редакція «Стрілецької думки» розміщувалась в будинку Чацкіса по вул. Олександрівській (там же знаходився і видавничий відділ Пресової Квартири). Друкувалася газета спочатку в друкарні С. Ойстачера, а з №50 – у власній пересувній друкарні Пресової Квартири Січових стрільців, яка в різних числах газети має дещо різні назви: друкарні «Стрілецької думки» [15], друкарня Пресової квартири Січових стрільців [16], друкарня Групи Січових стрільців [17], друкарня Січових стрільців [18].

Цікавими для дослідників є тематика та характер публікацій «Стрілецької думки». Наскрізним мотивом усіх її матеріалів було гасло «Україна мусить бути Самостійною Народною Республікою». Ця ж тематика простежується і в постійних рубриках газети: «Ріжне», «Телеграми», «Переписка редакції», «Наші втрати», «Дрібні вісти», «Думки мудрих людей», «Кутик вільного слова» та ін. Серед авторів часопису зустрічаємо такі прізвища: Бабій О., Брюкнео, Гладкий Гр., Гринюк Дм., Грех, Думін, Загаєвич Мик., Ковч Гр. о., Козак, Курах Мих., Ольгин (Рудик) Ст., Отмарштейн Ю., Прокопович, Рудик Ст., Черник, Явір Д., Яворський Ів., Чмола [6-18].

Безперечно, що у своїх публікаціях газета не могла оминати злободенних моментів тогочасного життя: бойових дій на фронтах, повстанської боротьби в тилу ворога, труднощів у економіці тощо. Друкувалися в газеті і офіційні повідомлення та розпорядження як верховної, так і місцевої влади. Зокрема, у №26 від 1 липня 1919 р. привертає увагу оголошення про набір до Житомирської пішої юнацької школи для проходження скороченого курсу підготовки старшин Української Армії. Серед іншого, в оголошенні зазначено, що школа тимчасово розміщена у Проскуріві [6]. У цьому ж номері є невеличка, але надзвичайно цікава інформація для дослідників культурного життя міста – «27 червня 1919 року в театрі Шильмана відбулась постановка артистичним гуртком аматорів при Проскурівському Національному хорі (гурток існує вже більше року) драми О. Суходольського «Хмара». От так, виявляється у Проскуріві в роки Української

революції 1917-1921 років був створений і успішно діяв національний хор [6]. У №43 від 4 вересня 1919 р. знаходимо наказ командира залого міста Старокостянтинів полковника Івана Чмоли за 31 серпня того ж року про те, що він із своїм помічником хорунжим Білоусом приступають до виконання своїх обов'язків. Цим же наказом сотника січових стрільців Петра Мокроуса призначено міським комендантом. Будь-які самочинні арешти, обшуки, реквізиції, згідно зазначеного наказу, заборонялися, так само, як і публікація власниками друкарень без дозволу різних матеріалів [9]. Не можна байдуже пройти і повз нарис І. Петруняка «Смерть соколовця» у №47 від 21 вересня 1919 р. [13], в якому розповідається про героїчну загибель невідомого козака – повстанця із загону отамана Д. Соколовського [4]. Саме на таких прикладах, попри їх жорстокість, можна виховувати у теперішнього покоління почуття патріотизму, жертвності, мужності та героїзму.

Справжньою окрасою часопису «Стрілецька думка» була його літературна сторінка – тут можна знайти золоті рядки січової стрілецької поезії Олесья Бабія та Михайла Кураха, а також менш відомих авторів – Михайла Панчишина, Грицька Босого, Кирила Кушнірука та ін. До речі, чимало творів Олесья Бабія – відомого письменника і поета, доктора літературознавства, автора гімну ОУН, побачили вперше світ саме на сторінках «Стрілецької думки». Зокрема, це такі твори, як поезії «Привіт Січовим Стрільцям», «Герой», «За Збруч», «Біля могил тих поставали...», «На Київ», «Стрільці на Волині», «Чи тямийш мила», «Марш стрільців», «Україна» тощо.

Досить своєчасними та влучними були і крилаті вислови багатьох визначних людей та діячів світової культури, що регулярно друкувалися в газеті під рубрикою «Думки мудрих людей». Окрім того, газета друкувала й різні кумедні бувальщини з народного життя, жарти, оповідки, а то й сатиричні твори, у яких надзвичайно гостро та влучно висміювалася тогочасна дійсність, зокрема, і ворогів України.

Можна аналізувати ще й ще публікації «Стрілецької думки», адже часопис є унікальним джерелом не лише для дослідження подій тих часів, а й розуміння загального настрою в Україні та світоглядних думок тих часів. Можливо, хтось знайде непогані ідеї для сучасної військової преси.

Джерела та література:

1. Завальнюк К.В., Єсюнін С.М. Часопис Січових стрільців «Стрілецька Думка» // Воєнна історія України. Галичина та Закарпаття: зб. наук. праць за матеріалами Всеукр. наук. військово-історичної заочної конф., 5, 6 червня 2014 р. / Нац. військово-історичний муз. України. – К., 2014. – С.209-211.

2. Енциклопедія історії України. У 10-ти томах / Редкол.: В. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наукова думка, 2013. – Т. 10: Т-Я.
3. Енциклопедія українознавства. У 10-ти томах / Гол. ред. Володимир Кубійович. – Париж; Нью-Йорк: Молоде життя, 1954-1989. – Т. 7: Перевидання в Україні. — Львів, 1998. – с. 2400-2800.
4. Коваль Р. Отаман святих і страшних / Р.М. Коваль. – К., 2000. – 289 с.
5. Кучабський В. Корпус Січових стрільців. Воєнно-історичний нарис. Ювілейне видання 1917-1967. – Чикаго, 1969. – 679 с.
6. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 26. – 1 липня.
7. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 32. – 22 липня.
8. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 35. – 25 липня.
9. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 43. – 4 вересня.
10. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 44. – 9 вересня.
11. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 45. – 13 вересня.
12. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 46. – 18 вересня.
13. Стрілецька думка. – 1919. – Ч. 47. – 21 вересня.
14. Стрілецька думка. – 1919. – Ч.48. – 24 вересня.
15. Стрілецька думка. – 1919. – Ч.50. – 5 жовтня.
16. Стрілецька думка. – 1919. – Ч.51. – 9 жовтня.
17. Стрілецька думка. – 1919. – Ч.52. – 12 жовтня.
18. Стрілецька думка. – 1919. – Ч.53. – 15 жовтня.

*Захар'єв В.А.
м. Хмельницький*

ЧИ БУВ МИТРОФАН СІМАШКЕВИЧ ЩИРИМ КРИТИКОМ РЕФОРМ І. МАРХОЦЬКОГО?

У полемічній статті пропонується версія, яка показує передумови критичної оцінки діяльності реформатора Ігнація Мархоцького Михайлом Сіماشкевичем у книзі «Римское католичество и его епархия в Подольи».

Ключові слова: Поділля, І.Мархоцький, Миньковецька держава, М.Сіماشкевич, книга, реформи, цензори, критика, упередженість.

Якщо стовідсотково довіряти книжному надрукованому слову, то виявляється, що серед тих, хто у ХІХ столітті негативно відгукувався про реформи Ігнація Мархоцького та графа, як особистість, був автор багатьох краєзнавчих та етнографічних досліджень, опублікованих у «Подольских Епархиальных Ведомостях» – відомий релігійний діяч православної церкви Митрофан Сіماشкевич. Саме таке враження складається, коли знайо-